

Marjut Hevosmaa

OSALLISUUTTA?

**PALVELUJÄRJESTELMÄN TOIMINTA
OPPISOPIMUSKOULUTUSHANKKEESSA**

Opinnäytetyö

KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Huhtikuu 2011

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Huhtikuu 2011	Tekijä/tekijät Marjut Hevosmaa
Koulutusohjelma Sosiaali-alan koulutusohjelma		
Työn nimi Osallisuutta? Palvelujärjestelmän toiminta oppisopimushankkeessa		
Työn ohjaaja Harriet Tervonen		Sivumäärä 32+1
Työelämäohjaaja		
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää palvelujärjestelmän toimintaa oppisopimuskoulutushankkeessa, miten palvelujärjestelmän toiminta tuki asiakkaiden osallisuutta koulutuksen kuluessa ja miten palvelujärjestelmän yhteistyö sujui koulutuksen aikana. Oppisopimuskoulutusryhmän muodostivat kehitysvammaiset henkilöt, jotka siirtyivät työsuhteeseen työkyvyttömyyseläkkeeltä.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla viittä hankkeessa mukana ollutta palvelujärjestelmän edustajaa. Opinnäytetyön aineiston analysointi toteutettiin ennalta valittujen teemojen mukaisesti.</p> <p>Tutkimus osoitti, että palvelujärjestelmän yhteistyö ei sujunut riittävästi koulutuksen aikana. Toiminta ei ollut koordinoitua, suunnitelmallista ja tavoitteellista. Keskeisenä puutteena oli kehitysvammahuollon niukka osallistuminen hankkeeseen. Kehittämiskohteiksi esitettiin erityisammattiopetuksen, kehitysvammahuollon ja työhönvalmentajien kytkeminen jatkossa kehitysvammaisten henkilöiden oppisopimuskoulutukseen.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää jo käynnistyneissä ja alkavissa oppisopimuskoulutus ryhmissä, jotka on koottu kehitysvammaisista henkilöistä.</p>		

Asiasanat

Oppisopimuskoulutus, osallisuus, palvelujärjestelmä

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska	Date April 2011	Author Marjut Hevosmaa
Degree programme Social sciences		
Name of thesis Involvement? The function of service system in apprenticeship contract project		
Instructor Harriet Tervonen	Pages 32+1	
Supervisor		
<p>The purpose of this study was to examine the function of service system in apprenticeship contract project. In addition it was examined how the service system supported involvement of clients and how the co-operation was carried out during education and training. The training group consisted of handicapped persons moving from disability pension to employment.</p> <p>This study was conducted by using a qualitative research method and data was collected by interviewing five persons participated in project as members of the service system. The data was analyzed according the pre-chosen themes.</p> <p>The results of study pointed out that the co-operation was not effective enough during the education and training. Activities linked to training were not planned and goal-directed. Main shortage was the scarce implication of social welfare disabled to the project. It was proposed to commit special vocational education, social welfare disabled and trainers of employees to the project in the future.</p> <p>The results of this study can be utilized in already ongoing and starting apprenticeship contract groups built up by handicapped persons.</p>		
Key words apprenticeship contract, involvement, service system		

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 OPINNÄYTETYÖN ETENEMINEN	2
2.1 Tutkimusmenetelmä	3
2.2 Tiedon keruu	4
2.3 Aineiston käsittely	6
2.4 Tutkimuksen luotettavuus	6
3 TYÖ JA OSALLISUUS	8
3.1 Työ osallisuuden ja ihmisoikeuksien mahdollistajana sopimuksissa	9
3.2 Tutkimuksia ja selvityksiä vammaisten osallisuudesta ja asemasta	10
3.3 Selvityksiä ja hankkeita vammaisten työllistymiseen	13
3.4 Tuloksia osallisuudesta oppisopimushankkeessa	15
4 OPPISOPIMUSKOULUTUKSEN KAUTTA TYÖELÄMÄÄN	18
4.1 Taustoja opiskelijoista	19
4.2 Oppisopimuskoulutuksella osallisuutta	20
5 PALVELUJÄRJESTELMÄ	22
5.1 Sekava palvelujärjestelmä	22
5.2 Palvelujärjestelmän yhteistyö oppisopimuskoulutus- hankkeessa	24
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	26
7 POHDINTA	28
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tammikuussa 2009 Nivalan aikuiskoulutus- ja oppisopimuskeskuksessa käynnistyi poikkeuksellinen seitsemän opiskelijan oppisopimuskoulutusryhmä. Ryhmästä teki ainutlaatuisen se, että ennen koulutuksen alkua opiskelijat olivat pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä kehitysvammansa vuoksi. Koulutushanke sai alkusysäyksenä kirkon yhteisvastuukeräyksen teemasta "Työllä osallisuutta". Oppisopimuskoulutuksen käynnistymistä edelsi noin vuoden kestänyt työnantajien ja yhteistyöstä tahojen kartoitustyö. Merkittävää on, että tämän mittavan esityön teki vapaaehtoisena ja ilman erillistä korvausta ammattihenkilö, joka toimii yksityisenä palveluntuottajana terveydenhuoltoalalla. Merkittävää on myös, että kehitysvammaiset henkilöt rohkenivat jättää varman toimeentulonsa työkyvyttömyyseläkkeen saajina ja halusivat oppisopimuskoulutuksen kautta päästä osalliseksi työstä.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani vuoden 2011 alussa koulutusryhmässä on tapahtunut muutoksia; kaksi opiskelijaa on keskeyttänyt opinnot, ryhmä on täydentynyt yhdellä uudella opiskelijalla ja kaksi opiskelijaa on jo saanut tutkinnon suoritettua. Ryhmän mukana toimineessa palvelujärjestelmässä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia tai henkilövaihdoksia.

Opinnäytetyössä selvitan, miten paikallisesti käynnistyneessä oppisopimuskoulutuksessa palvelujärjestelmän toiminta tukee asiakkaiden osallisuutta koulutuksen aikana, ja miten asiakkaiden ympärillä ollut palvelujärjestelmän yhteistyö toimii. Haastattelin palvelujärjestelmän edustajia teemahaastattelumenetelmää käyttäen ja työn rakenne etenee teemojen mukaisesti. Kunkin teeman alussa esittelen hankkimaani teoriatietoa, selvityksiä ja tutkimustietoa. Tämän jälkeen esittelen haastattelussa saamani tulokset teemoittain. Johtopäätökset olen kerännyt yhteen kappaleeseen ja työn päättää pohdintaosuus.

2 OPINNÄYTETYÖN ETENEMINEN

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää palvelujärjestelmän toimintaa oppisopimuskoulutushankkeen aikana. Työn tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Miten palvelujärjestelmän toiminta tukee asiakkaiden osallisuutta koulutuksen aikana?
- 2) Miten palvelujärjestelmän yhteistyö sujuu koulutuksen aikana?

Opinnäytetyössäni haastattelen palvelujärjestelmän edustajia ja kysymyksiä kautta he arvioivat yhteistyötään oppisopimuskoulutuksen aikana.

Palvelujärjestelmän toiminnan tutkiminen kiinnostaa, koska työssäni olen osa järjestelmää. Oppisopimuskoulutuksen käynnistämävaiheessa työskentelin paikallis- tasolla Kelassa ja olin selvittämässä kuntoutusrahaetuuden myöntämistä oppisopimuskoulutuksen ajalle. Samalla virisi myös ajatus, että voisin tehdä opinnäytetyöni tähän hankkeeseen liittyen ja jo tuolloin selvitin mukana olevien suostumuksen haastatteluun. Lisäksi Kelalta oli mukana eläkekäsittelijä ja yleisen asumistuen etuuskäsittelijä. Kehitysvammaiset henkilöt asiakasryhmänä, kehitysvammanhuollon palvelujärjestelmä sekä oppisopimuskoulutus ovat minulle kuitenkin uusia asioita, joten tutkimuksen tekeminen antaa mahdollisuuden uuden oppimiseen. Työni ja koulutuksen puolesta minulla on esiymmärrys eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä ja asiakkaiden osallisuudesta palvelujärjestelmässä, mutta opinnäytetyön avulla voin syventää ja laajentaa ymmärrystäni aiheesta.

Työni rakentuu teemoittain ongelmaratkaisukeskeisen opinnäytetyön tavoin. Teemoja ovat osallisuus työn tekemisen kautta, oppisopimuskoulutus ja palvelujärjestelmän toiminta. Esitän tietoperustan kunkin teeman alussa ja sen jälkeen teema-haastattelussa saamiani tuloksi. Työ etenee siten tietoperustan ja tulosten vuorotellulle. (Opinnäytetyöohje 2010, 11.)

2.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni lähtökohtana on hermeneuttinen lähestymistapa tutkittavaan ilmiöön. Hermeneutiikassa teoria ei ole sidoksissa niihin oletuksiin, joita kulloinenkin tutkija on tehnyt tutkimuksensa alussa, vaan teoria syntyy tutkimuksesta, tutkimisen tapahtumisesta ja jatkuvasta edellisen tason ylittämisestä. (Varto 1999, 108.)

Kaikkeen tutkimukseen liittyy tutkijan oma mielenkiinto tutkittavaa aihetta tai kohdetta kohtaan. Tällä mielenkiinnolla tarkoitetaan tutkijan intressiä eli tutkimuksellista mielenkiintoa. Intressiin sisältyy se tapa, jolla tutkija asennoituu tutkimukseensa, sen kohteeseen ja metodologiaan. Oma mielenkiintoani opinnäytetyön aiheeseen kuvaa käytännöllisyys ja sovellukseen tähtäävä tiedon intressi. Tutkimustyöstä tulee kiinnostava tekijälleen, kun se liittyy tekijän arki- ja käytännön työhön. Tästä voi tulla myös haittaa, koska on vaarana, että tutkija kirjoittaa vain siitä mikä hyödyttää häntä itseään tai missä hän voi hyödyntää omia kokemuksia (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 74; Varto 1992, 7.)

Opinnäytetyön perustana on laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen viitekehys. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan, ymmärtämään ja antamaan jollekin tapahtumalle tai ilmiölle mielekäs tulkinta. Tutkimuksessa kohteena on

todellisen ja moninaisen elämän kuvaaminen tosiasioista käsin. Näin laadullinen tutkimus sopii palvelujärjestelmän toiminnan tutkimiseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 74.)

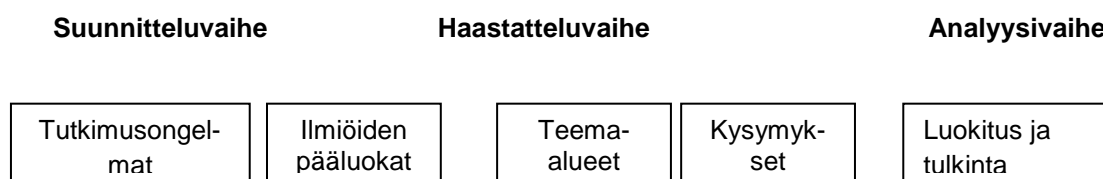
Tötön mukaan laadullisessa tutkimuksessa ”suvaitsevuu­den hintana on epä­mää­räisyys”. Laadullisen tutkimuksen aineisto tarjoaa laajat mahdollisuudet uuden luontiin ja sitä pitää lähestyä toisin kuin määrällistä. Aineistoa lähestytään ennakkoluulottomasti ja sen pitää antaa puhua vapaasti tutkijalle. Vain näin sen vivah­teikas tarinointi pääsee oikeuksiinsa, tuottaa uusia näkökulmia ja tulkintoja eikä vain uusina tutkijan ennakkokäsityksiä. Opinnäytetyössä esitän suoria lainauksia haastateltavien vastauksista ja tuon esille heidän näkökulmia tutkimusongelmaan. (Töttö 1999, 60–63, 126.)

2.2 Tiedon keruu

Opinnäytetyössäni olen haastatellut kaikkia oppisopimuskoulutuksessa mukana olleita palvelujärjestelmän viittä edustajaa eri hallintoaloilta: Asiakkaiden omalääkäriä, kehitysvammahuollon ohjaajaa, oppisopimustoimiston tarkastajaa, ammatil­lisen oppilaitoksen opettajaa sekä Kelan vakuutussihteerä. Olen ollut yhteydessä haastateltaviin puhelimitse, selvittänyt heille opinnäytetyön ja haastattelun tarkoi­tuksen sekä kysynyt heiltä suostumuksen haastatteluun. Olen sopinut haastatelta­ville sopivan ajankohdan ja lähettänyt kysymykset heille etukäteen sähköpostilla tutustuttavaksi (LIITE 1). Haastattelut tapahtuivat yhtä lukuun ottamatta puhelimitse. Haastattelun aikana kirjasin vastaukset lomakkeelle ja luin kirjaamani vastauk­sen haastateltavalle ja hänen oli mahdollista korjata kirjaustani haluamallaan taval­la. Haastateltavaksi valitaan henkilöitä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdol­lisimman paljon tai heillä on siitä kokemusta. Tässä opinnäytetyössä vastaajina ovat alansa asiantuntijoita, ja he ovat olleet mukana oppisopimushankkeessa työnsä kautta. (Hirsjärvi ym. 2009, 161; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.)

Haastattelu sopii opinnäytetyöni aineiston hankintamenetelmäksi, koska se on selkeä metodi, kun halutaan tietää mitä ihminen ajattelee asiasta tai miksi hän toimii niin kuin toimii. Haastattelu on joustava metodi, koska tarvittaessa kysymys voidaan toistaa ja selventää. Tiedonantajille on hyvä antaa kysymykset tai teemat etukäteen tutustuttaviksi ja näin varmistaa, että haastattelussa saadaan mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–73, 75; Hirsjärvi & Hurme 2010, 11.)

Lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuotona pidetään puolistrukturoitua tai puolistandardoitua haastattelua, jonka olen valinnut tiedonkeruu menetelmäksi. Tässä opinnäytetyössä käytän siitä termiä teemahaastattelu, Hirsjärven ja Hurmeen tapaan. Teemahaastattelussa valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen ja tutkimusongelmiin eli käytännössä siihen mitä selvittäväästä ilmiöstä jo tiedetään. Kuvioista 1 selviää, miten teema-alueet nivoutuvat tutkimuskokonaisuuden työn suunnitteluvaiheesta, läpi haastattelujen ja lopuksi analyysivaiheeseen. Lomakkeeseen olen tehnyt selkeitä kysymyksiä, mutta laajalle keskustelulle sekä haastateltavan tarkentaville kysymyksille on sijaa (LIITE 1). (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–73, 75; Hirsjärvi & Hurme 2010, 11.)

KUVIO 1. Teema-alueet tutkimuskokonaisuudessa (Hirsjärvi & Hurme 2010, 67.)

Teemahaastattelun kysymykset jaan neljän otsikon alle: taustatiedot, yhteistyö, asiakkaiden osallisuus ja tulevaisuus. Taustatiedoissa selvitan haastateltavien ominaisuuksia ja aikaisempia kokemuksia, koska ne määräävät niitä merkityksiä, joita haastateltavat antavat tarkasteltavalle ilmiölle. Yhteistyötä ja asiakkaan osallisuutta koskevissa kysymyksissä pyrin saamaan mahdollisimman spesifisiä vasta-

uksia tutkittavasta ilmiöstä. Tulevaisuutta koskevissa kysymyksissä haastateltavat voivat tuoda kaikki esille haluamansa näkökohdat. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 36.)

2.3 Aineiston käsittely

Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla haastattelut useita kertoja läpi. Menetelmäksi valitsin sisällönanalyysin tutkimusongelman perusteella. Sisällönanalyysi sopii laadulliseen tutkimukseen, jossa ei etsitä numeerisia tietoja, vaan merkityskokonaisuuksia ja merkityssuhteita. Tulostin jokaisen haastattelun neljänä kappaleena ja luokittelin aineiston teemojen mukaisesti erivärisillä yliviivaustusseilla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Luokittelu oli välttämätöntä, koska haastattelussa vastaajien puhe rönkyli ja vastauksissa saatettiin palata edellisiin teemoihin tai ottaa esille jo tulevaa teemaa. Koska aineiston keruu tapahtui teemahaastattelulla, oli aineiston pilkkominen teemoittain selkeää. Vastaukset ryhmittelin teemojen mukaisesti ja niistä nostan esille vastaajien suoria lainauksia. Tutkimuksen tulkinta muodostuu, kun aineisto on luokiteltu ja tutkittu teoreettista viitekehystä käyttäen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

2.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusta tehtäessä pyrkimyksenä on välttää virheitä, mutta silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Sen vuoksi tutkijan tulee arvioida tekemänsä työn luotettavuutta. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Käytännössä tutkimusta ei voi toistaa tarkasti, koska tehty tutkimus on ainutkertainen kokonaisuus. Tutkimuksen pätevyydellä, validius, tarkoitetaan tutkimusmene-

telmän kykyä mitata juuri sitä, mitä onkin tarkoitus mitata. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tarkka selostus tutkimuksen kulusta. Tulosten tulkinnassa pätee sama tarkkuuden vaade: on kerrottava, mihin tulkinnat ja päätelmät perustuvat. Luotettavuuden tärkein kriteeri on tutkija itse ja hänen rehellisyytensä tekemilleen teoille, valinnoille ja ratkaisuille. Tässä opinnäytetyössä nostan esille suorilla haastatteluotteita tarkasteltavaksi ja kuvaan opinnäytetyön mahdollisimman tarkasti. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–233; Vilka 2005, 158–160.)

Haastattelun tulosten toistettavuuteen vaikuttaa suotuisasti se, että vastaajilla oli mahdollisuus tutustua kysymyksiin etukäteen ja osa kertoi jopa tehneensä valmiiksi muistiinpanoja. Voidaan siis päätellä, että vastaajien antamat vastaukset olivat etukäteen pohdittuja ja perusteltuja. Tutkimuksen toistettavuuden kannalta oli myös hyvä, että suoritin haastattelut kun oppisopimuskoulutus oli jo loppusuoralla. Näin vastaajilla oli muodostunut käsitys kokonaisuudesta, ja he pystyivät arvioimaan tekemäänsä yhteistyötä koko prosessin ajalta. Puhelinhaastattelu tiedonkeruumenetelmänä osoittautui toimivaksi, koska jokainen vastaaja sai itse määritellä hänelle sopivimman ajan. Lisäksi kysymyksiin etukäteen tutustuminen nopeutti haastattelun tekemistä. Puhelun nauhoittaminen ja tekstin litterointi olisi ollut luotettavampi menetelmä, mutta siihen minulla ei ollut mahdollisuutta.

On vaikea arvioida vaikuttiko oma taustani haastateltavien vastauksiin. Olin hankkeen alussa mukana Kelan edustajana ja arvioimassa ammatillisen kuntoutuksen myöntöedellytyksen täyttymistä opiskelijoiden kohdalla. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkastella yhteistyötä yksittäisestä henkilöstä käsin vaan teemojen kysymykset kohdentuvat järjestelmiin. Haastattelut tein opiskelijan roolissa työharjoittelujaksolla, josta kerroin myös haastattelun alussa jokaiselle tiedonantajalle.

3 TYÖ JA OSALLISUUS

Osallisuus sisältää ajatuksen kansalaisesta, joka haluaa ja osaa toimia aloitteentekijänä itselleen tärkeissä asioissa. Osallistumista voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Yhtenä on kansalaisen oma kiinnostus osallistua ja vaikuttaa ja toisena on tarjolla olevat mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa. Jälkimmäistä voidaan vahvistaa kehittämällä hallinto- ja päätöksentekojärjestelmää sellaiseksi, että se tarjoaa toimivia mahdollisuuksia ja keinoja kansalaisten osallistumiseen. Osallisuuden kokemus, kuuluminen, liittyminen ja yhteisöllisyyden tunne ovat osallistumisen prosessia. Osallisuus on keino, jonka avulla luodaan ja edistetään kansalaisten elämänhallintaa, sitoutumista ja vastuullisuutta. (Kohonen & Tiala 2002, 6; Kananoja & Niiranen & Jokiranta 2008, 203.)

Osallisuudessa ihminen on toimiva subjekti, hänellä on mahdollisuus toimia ja kuulua yhteisöön ja sitoutua siihen. Osallisuuden vahvistamisessa on keskeistä saada käyttöön ihmisen omat voimavarat, vaikuttamismahdollisuuksien tarjoaminen ja edellytysten luominen osallisuudelle. Osallisuuden toteutuminen edellyttää osallistumisen ja osallisuuden esteiden poistamista sekä mahdollisuuksien tarjoamista mahdollisimman monelle. Palvelujärjestelmän tulee mahdollistaa niiden kansalaisten osallisuus, joilla ei ole osallistumiseen riittävästi valmiuksia. (Rouvinen-Wilenius 2010, 7.)

Osallistava yhteiskunta antaa kaikille ihmisille oikeuden osallistua yhteiskunnan toimintoihin yhdenvertaisesti ja täysivaltaisesti. Tästä näkökulmasta yhteiskunnan toiminnan tulisi tavoitella kaikkien ihmisten tasa-arvoa ja osallisuutta ympäröivässä yhteisössä. Osallisuuden vastakohtana on osattomuus. Osattomuus viittaa, ettei ihminen ole osallisena yhteiskunnassa tärkeinä pidetyissä asioissa, kuten esimerkiksi työmarkkinoilla. Ihmiselle sosiaalisena olentona on tarve kuulua, olla mukana

ja kokea osallisuutta vajaakuntoisuudesta huolimatta. Osallisuus on yksi hyvän elämän perusedellytyksistä. (Kansalaisfoorumi 2010)

3.1 Työ osallisuuden ja ihmisoikeuksien mahdollistajana sopimuksissa

Suomi on omassa lainsäädännössään halunnut korostaa työtä osallisuuden mahdollistajana. Suomen perustuslain 18 §:ssä todetaan seuraavasti:

Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Oikeudesta työllistävään koulutukseen säädetään lailla.

Valtio on siirtänyt työvoiman suojelun ja oikeuden toteutumisen palvelujärjestelmälle ja siinä mukana toimijoille.

YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen allekirjoittaneet maat ovat sitoutuneet edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia työmahdollisuuksia ja kieltäneet kaikenlaisen työsyrynnän toteutumisen. Suomi on allekirjoittanut tämän sopimuksen 30.3.2007 ja sopimus on ollut voimassa 3.5.2008 lähtien. Vammaisten henkilöiden osallisuutta tulisi sopimuksen mukaan edistää esimerkiksi lisäämällä tietoa vammaisten henkilöiden työvoimapotentialista.

Euroopan neuvoston vammaispoliittisessa ohjelmassa vuosille 2006–2015 tavoitteena on saada yhtäläiset oikeudet vammaisille henkilöille neuvoston alueella. Tässäkin sopimuksessa korostetaan vammaisten henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille positiivisin erityistoimin ja syrjinnänvastaisilla toimenpiteillä. Suomi, Euroopan neuvoston jäsenenä, on mukana ohjelmassa ja Suomen hallituksen vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) on julkaistu vuonna 2010. Ohjelmassa työ on nostettu keskeiseksi keinoksi vaikuttaa vammaisten henkilöiden sosioekonomiseen asemaan ja heidän hyvinvoinnin parantamiseen. (STM 2006:18.)

3.2 Tutkimuksia ja selvityksiä vammaisten osallisuudesta ja asemasta

Ilka Haarni (2006) teki laajan selvityksen vammaisten henkilöiden olosuhteista ja asemasta Suomessa. Haarnin mukaan vammaiset henkilöt eivät ole yhdenvertaisessa asemassa muiden kansalaisten kanssa. Edistymistä on tapahtunut esimerkiksi esteettömyydessä, mutta yhdenvertaisuus toteutuu rajoitetusti ja vaihdellen. Keskeisinä puutteina oli muun muassa vammaisten henkilöiden koulutus- ja työllistymismahdollisuudet ja niiden heikkoudesta johtuen edelleen toimeentulon niukkuus.

Susan Erikssonin (2008) tutki vammaisten ihmisten elinoloja haastatteleamalla heitä. Eriksson totesi, että ongelmat vammaisten elinoloissa oli ennen kaikkea sosiaalisia. Sosiaalista poissulkemista haastatelluista oli kokenut suurin osa. Suuria ongelmia koettiin työelämän osallistumisessa. Vammaiset ihmiset olivat kokeneet syrjiviä käytäntöjä, esimerkiksi koulussa ja työelämässä, joiden kautta he kokivat sosiaalista poissulkemista.

Vuonna 2008 Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi Mika Vuorelan selvityksen ”Työtä haluaville uusia mahdollisuuksia työhön”. Selvityksessä kartoitettiin kuntoutustuella ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työllistymisedellytyksiä ja tehtiin kehittämissuhteita heidän työelämäänsä palaamisensa helpottamiseksi. Selvityksen mukaan työvoiman ulkopuolella on paljon ryhmiä, joilla olisi halu työskennellä, mutta he eivät pysty sitä tällä hetkellä tekemään. Lisäksi työssä selvitettiin palvelujärjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia pitkäkestoiseen ja jopa pysyvään palkkatukeen työnantajien palveluksessa oleville vajaakuntoisille. Suomessa oli vuonna 2009 työkyvyttömyyseläkkeellä noin runsaat 260 000 henkilöä ja heistä 16–44-vuotiaita oli noin 56 000 henkilöä. Mika Vuorelan selvityksen mukaan on arvioitavissa, että työkyvyttömyyseläkkeellä olevista noin 30 000 olisi halukkaita palaamaan työelämään. Tämä luku vastaa noin yhtä prosenttia nykyisestä työvoimasta. Ongelman työllistymiselle muodostaa jäykkä ja pirstaleinen lainsäädäntö, joka pahimmillaan estää työelämään palaamisen järkevällä tavalla. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2009, 22, 63; Vuorela 2008.)

Susan Erikssonin mukaan vammaisten ihmisten työelämään osallistumisesta on tehty sosiaalitieteellistä tutkimusta vähän. Vammaisten ihmisten kokemuksia työstä on empiirisen tutkimuksen avulla kartoitettu niukasti. Erikssonin tutkimuksessa kartoitettiin vammaisten ihmisten kokemuksia arjesta ja yhtenä alueena olivat juuri työelämän kompetenssit. Vammaiset henkilöiden ammatillinen omanarvontunto nousi samoista asioista kuin muillakin työssäkävijöillä. Lisäksi työ toi tavalliseen arkeen rytmiä, merkitystä ja piti yllä elämän mielekkyyttä. Vammaiset henkilöt kokivat työilmapiirin työiihtyvyyden kannalta keskeisenä, joka ei poikkea muista työssäkävijöistä. Haastattelun avulla tehdyssä tutkimuksessa vammaiset ihmiset kertoivat myös kokemuksia syrjinnästä työnhaussa ja työyhteisössä. Ongelmia oli erityisesti työnhakuprosessissa ja alalle soveltuvuudessa, työsuhteiden pituudessa ja palkkauksessa sekä työyhteisön kielteisissä asenteissa. (Eriksson 2008, 54, 60–76.)

Stakesin, Kelan ja Lapin yliopiston yhteisessä tutkimuksessa (2006, 73–74) selvitettiin vammaisten ja pitkäaikaissairaiden osallisuutta työhön ja hyvinvointiin. Tutkimustieto kerättiin eri rekisteritietokannoista. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden keskinäiset erot suhteessa työelämään, tuloihin ja muihin sosiaalista asemaa määrittäviin tekijöihin, olivat erittäin suuret. Merkittävin erotteleva tekijä oli vamman tai sairauden aiheuttama toimintakyvyn haitta-aste. Lievästi tai keskivaikeasti vammaisista tai sairaista suurin osa kuului työvoimaan, mutta heitä oli vain pieni osa vammaisista henkilöistä. Vammaisten yhdenvertainen ja laaja-alainen osallisuus työhön ja tuloihin ei suomalaisessa yhteiskunnassa toteudu pientä joukkoa lukuun ottamatta. Erityisen vaikea tilanne oli niillä, joilla terveydentilan vajavuus yhdistyi alhaiseen koulutustasoon tai koulutuksen puutteeseen.

Kelan tutkimusosasto julkaisi vuonna 2003 tutkimuksen Kelan etuudet kehitysvammaisille henkilöille 1962–1998. Tutkimuksen haastatteluosassa selvitettiin kehitysvammaisten asemaa yhteiskunnassa ja heidän lähiyhteisöissään. Kehitysvammaisten henkilöiden huono-osaisuudessa nousi esille sekä perinteinen hyvinvoinnin resurssien vähyys että yhteiskunnallisen integraation ongelmat lähiyhteisöön ja laajempaan yhteiskunnalliseen järjestelmään. Tutkimuksessa esitettiin yhtenä ratkaisuna kehitysvammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ongelmiin heidän integroimista vahvemmassi työelämään. (Kela 2003,162–163.)

Helena Ahponen (2008) tutki vaikeavammaisten nuorten aikuistumista väitöskirjassaan. Tutkimuksessa Ahponen selvitti haastatelluiden vammaisten nuorten aikuistumista heidän kertomina ja kokemia asioina. Yhtenä keskeisenä teemana nuoren aikuistumisessa oli koulutuksen kautta työelämään pääseminen. Ne nuoret, jotka pyrkivät normaaliin työuraan, joutuivat kilpailemaan yhä haastavammaksi käyvässä tilanteessa ja kokivat, että he joutuivat ylittämään vammattomien suoritukset. Työ toi niiden nuorten elämään pysyvyyttä, joilla työtä oli, sekä kiinnitti heidät yhteisöön ja yhteiskuntaan. Lisäksi vammaiset nuoret suhtautuivat työelämään samoin kuin muutkin nuoret; työ luo taloudellista turvaa ja tuo työyhteisön avulla sosiaalisia suhteita.

3.3 Selvityksiä ja hankkeita vammaisten työllistymiseen

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES), nykyinen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, koordinoi vuosina 1996–97 yhteensä 41 paikallista ja valtakunnallista hanketta Euroopan sosiaalirahaston tuella. Hankkeiden tavoitteena oli kehittää menetelmiä ja toimintamalleja, jotka edistävät eri vammaisryhmien ja mielenterveyskuntoutujien työllistymistä ja sosiaalista osallisuutta. Keskeisinä tekijöinä vammaisten ja vajaakuntoisten työhön sijoittumiselle pidettiin sosiaaliturvapolitiikan kehittämistä, perustuslain mukaisen oikeutuksen työhön tunnustamista, kuntoutumis- ja työllistymispalveluiden nivomista peruspalveluihin ja hallintomenettelylain mukaisen asiakaslähtöisyyden soveltamista julkisessa hallinnossa. Työhallinnon palveluista oppisopimuskoulutuksen hallintoa ja sääntelyä koskevaa ohjeistusta suositeltiin väljennettäväksi, siten että räätälöidyt ja eri vammaisryhmille soveltuvat koulutusohjelmat olisi käynnistettävissä. (Stakes 1998, 7–12, 15.)

Kehitysvammaliitto julkaisi selvityksen kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien työtoiminnan järjestämisen nykytilasta, sen roolia sekä suhdetta palkkatyöhön alalla toimivien näkemysten pohjalta. Selvityksen mukaan kehitysvammaisen henkilö voi harvoin vaikuttaa mihin työtoiminnan paikkaan hän pääsee, eikä asiakkaalta välttämättä selvitetä hänen omia toiveita ja tarpeita työtehtävien suhteen. Haastateltujen kehitysvamma-alan ammattilaisten näkemys kehitysvammaisten työtoiminnasta oli mielekkään arjen, sosiaalisten suhteiden ja vertaistuen luomisesta kehitysvammaisille henkilöille työn avulla. Työtoiminnalla ei nähty merkitystä kuntouttavana elementtinä tai taloudellisena etuna työntekijälle eikä yhteiskunnalle. Työn rooli nähtiin säilyttävänä eikä läpivirtausajattelun mukaisena avoimille työmarkkinoille siirtymisen mahdollistajana. Mielenterveyskuntoutujien työtoiminnassa sen sijaan nähtiin selvemmin, että työtoiminnan tavoitteena on kuntoutujien paluu takaisin työelämään. Kuitenkin haastatellut toimijat pitivät tärkeänä, että työntekijät pääsisivät avoimille työmarkkinoille ja osallistumaan yhteiskuntaan työn avulla. (Kairi & Nummelin & Teittinen, 2010.)

Kehitysvammaliiton selvityksessä alan ammattilaiset toivoivat tuki- ja eläkejärjestelmiin enemmän joustavuutta ja erityisesti nykyinen eläkkeen lepäämään jättäminen koettiin hankalana, joka osaltaan voi estää palkkatyön kokeilemista. Suurimpina esteinä kehitysvammaisten palkkatyölle pidettiin työelämän joustamattomuutta ja yleisestä kielteisistä asennetta vajaakuntoisuutta ja poikkeavuutta kohtaan, koska tehokkuus ja raha sanelevat ehdot työelämässä. Myös alalla toimijoiden keskuudessa todettiin olevan yhä asenteita, jotka eivät edistä palkkatyön tavoittelemista. Palkan ja eläkkeen yhteensovittamisen vaikeus sekä ammattilaisten tiedon puute ja epävarmuus näissä tilanteissa välittyvät palkkatyöhön ohjaamisen aktiivisuudessa sekä skeptisenä suhtautumisena palkkatyön tulevaisuuteen kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla. (Kairi ym. 2010.)

Tua Nummelinin tekemässä Minun toiveammattini-kyselyssä huomattiin, että vaikka kehitysvammaiset nuoret eivät toivoneet päätyvänsä opintojen jälkeen työ- ja toimintakeskukseen, oli se kuitenkin monen nuoren paikka. Kyselyn mukaan nuorten toiveammatit olivat realistisia ja vastasivat heidän koulutustaan. Suosituimpia aloja olivat ravitsemispalvelut ja kiinteistöhuolto. (Nummelin 2007).

Vates-säätiö toteutti Raha-automaattiyhdistyksen tuella selvitystyön vuonna 2007, jossa tarkasteltiin vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden asemaa työllistymistä tukevissa palveluissa haastatteleamalla erityistyöllistymisen yksiköiden henkilökuntaa, esimiehiä ja havainnoimalla työllistymispalveluiden toimintaympäristöä. Selvitystyössä nousi pohdittavaksi kuinka paljon vammaisten työllistymisvaikeuksissa on kysymys järjestelmien vinoutumisesta, työllistymispalveluiden sisällöistä ja ohjaushenkilökunnan kielteisistä asenteista. Lisäksi ajanpuutteen vuoksi työnantajayhteistyö oli jäänyt tekemättä ja ilman sitä työpaikkoja ei löydy. (Ollikainen 2008.)

Vuosina 2008-2009 kirkon diakoniatyön ytimessä oli työ ja osallisuus. Yhteisvastuukeräyksen kohteena oli vuosina 2008 ja 2009 työmarkkinoilla erityisen heikossa asemassa olevat ryhmät eli maahanmuuttajat (2008) ja kehitysvammaiset (2009).

Yhteisvastuun kampanjaa suunniteltaessa oli vain noin 300 kehitysvammaista työllistynyt avoimille työmarkkinoille yhteiskunnassamme. Avotyötoiminnassa, josta ei makseta palkkaa, oli mukana noin 2300 kehitysvammaista asiakasta. Keräysvaeroilla toteutettiin työllistymishankkeita, joissa kehitysvammaisten työllistymistä lähestyttiin eri suunnista. Työllistymisen ympärille kerättiin seudullisia moniammatillisia keskustelufoorumeita, joissa lähdettiin parantamaan kehitysvammaisten työllistymismahdollisuuksia. Samaan aikaan toteutettiin käytännön työhönvalmennusta, jolla tuettiin kehitysvammaisia ihmisiä heidän työssään ja järjestettiin koulutusta kuntatoimijoille, jotta kehitysvammaisille ihmisille olisi tarjolla riittävästi tukea työllistymiseen. Oulun eteläisellä alueella käynnistynyt oppisopimuskoulutus, jota tässä työssä tarkastellaan, sai innoituksensa yhteisvastuukeräyksen teemasta. (Yhteisvastuu 2008- hankkeiden loppuraportti.)

3.4 Tuloksia osallisuudesta oppisopimushankkeessa

Tässä opinnäytetyössä kaikki haastatellut toivat esille työn merkityksen opiskelijoiden kokemuksena olla osana yhteiskuntaa. Vastajat kuvasivat työn tuovan asiakkaille päivä- ja viikkorytmiin, joka samaisti opiskelijoita työtä tekevään väestöön. Työpäivä erosi viikonlopusta ja loma-aika arjesta. Vastajat kuvasit opiskelijoiden arvostavan saamaansa palkkaa ja esimerkiksi työterveyshuollon palveluiden saamista. Opiskelijat olivat kertoneet vastaajille saavansa enemmän arvostusta ympäristöltään, koska he tekivät tuottavaa työtä, josta maksettiin oikeaa palkkaa. Osa haastatelluista taas epäili opiskelijoiden kykyä ymmärtää rahan merkitystä. Vastajat toivat esille myös muiden työntekijöiden saamaa kokemusta kehitysvammaisista ihmisistä työyhteisön jäsenenä.

Erikssonin ja Ahposen tutkimuksessa vammaisten kokemukset työelämästä olivat samanlaiset kuten työelämässä olevilla yleensäkin, arvostuksen kokeminen, työn tuoma rytmi päivittäiseen arkeen ja työilmapiirin merkitys työssä viihtymiselle.

Hankkeessa mukana olleet palvelujärjestelmän edustajat toivat haastattelussa esille samoja huomioita ja pitivät niitä merkityksellisinä asioina opiskelijoille. Työ ja työn tekeminen arvioitiin osallisuuden kannalta merkitykselliseksi vastausten perusteella.

Haastatelluista opiskelijoiden kokemaa osallisuutta osasi pohtia parhaiten ne, jotka osallistuivat opiskelijoiden koulutukseen lähellä. Muiden vastaukset jäivät yleisemmälle tasolle. Vastajat toivat esille kehitysvammaisten henkilöiden oikeudesta tehdä työtä ja työn kautta tasavertaisemmasta mahdollisuudesta osallistua yhteiskuntaan. Oppisopimuskoulutuksen merkitystä myös oman elämän hallintaan ja elämän taitojen kartuttajana toi esille vastuukouluttaja. Oppisopimuskoulutuksen mahdollisuuksia kehitysvammaisten henkilöiden työllistämässä pidettiin harvoille henkilöille sopivana ja sillä ei katsottu olevan suurta merkitystä jatkossakaan. Vastajat kokivat myös epävarmuutta hallita eläke- ja tukijärjestelmään liittyviä kysymyksiä, joita opiskelijoiden vanhemmat ja työnantajat olivat varsinkin alussa tehneet.

Kehitysvammaliiton teettämässä selvityksessä huomioitiin kehitysvamma-alan työntekijöiden kielteisiä asenteita vammaisten palkkatyöhön. Selvityksessä yhdeksi syyksi kielteiseen suhtautumiseen pidettiin työntekijöiden epävarmuutta ja tiedon puutetta sosiaalietuuksien ja palkan yhteensovittamistilanteissa. Vates-säätiön teettämässä selvitystyössä samoin nousi pohdittavaksi kuinka paljon vammaisten työllistymisvaikeuksissa on kysymys järjestelmien vinoutumisesta, työllistymispalveluiden sisällöistä ja ohjaushenkilökunnan kielteisistä asenteista. Samoin tässä tutkimuksessa osa vastaajista toi esille varautuneita käsityksiä kehitysvammaisten henkilöiden työllistymisestä. Myös oppisopimuskoulutuksen merkitystä epäiltiin, koska kaksi valmistunutta oli kuitenkin palannut työkyvyttömyyseläkkeen saajiksi. Oppisopimuskoulutuksen ei katsottu parantaneen opiskelijoiden työllistymismahdollisuuksia tosiasiallisesti.

Tämä onkin on vaikeaa, kun en mä ole niistä sen koommin kuullut. Nyt kaksi on valmistunut ja eläkkeet on palautettu maksuun. Eivät ainakaan saaneet kokopäivätyötä. En tiedä tekevätkö nyt työtä eläkkeensä ohella. Sitä hän saisi tienata noin 600ekk.

Opiskelijoiden oma asema, heidän kokemus asemastaan tuli vahvempaan esille. He kokivat, arvostusta; oikeassa työssä, selvä rooli. Opiskelija osallistui työn jakoon, työntekijän roolissa. Työ muutti kehitysvammaista, hän muuttui muiden ohjaajiksi. Työajan seurannan toteutuksen kokivat tärkeänä.

Opiskelijat kokivat koulutuksen tärkeäksi omilla resursseillaan, he arvostivat oppisopimuskoulutusta. Opiskelijat saivat voimaa, itsenäisyyttä ja kykyjä omaan elämään.

Ei nämä tällä kyllä työllisty, ei heitä huolita työpaikoille.

Kehitysvammaliiton teettämän selvityksen mukaan kehitysvammaisen henkilö voi harvoin vaikuttaa mihin työtoiminnan paikkaan hän pääsee, eikä asiakkaalta välttämättä selvitetä hänen omia toiveita ja tarpeita työtehtävien suhteen. Tässä työssä vastaajat toivat esille kriittisiä arvioita opiskelijoiden asemasta ja mahdollisuudesta osallistua heitä koskevaan päätöksen tekoon. Opiskelijoiden epäiltiin joutuneen toiminnan kohteeksi ja heidän todellista ymmärrystä kyetä tekemään päätös koulutukseen osallistumisesta mietittiin. Näistä vastauksista voi arvioida, että asiakkaiden osallisuus ei toteutunut palvelujärjestelmän edustajien mielestä.

Ensimmäinen ajatus, että he taisivat jäädä kohteeksi, kärjistetyksi sanottuna.

Arvioisin, että vain yksi ymmärsi rahan merkityksen. Vanhemmat ja mukana ollut junaili tämän. Asiakkaat tuskin olivat itse päättämässä tätä. Raha-asioita pitää pystyä arvioimaan. Asiakas tuskin tiesi mihin lähti mukaan.

Suoraan oman toiminnan merkitystä opiskelijoiden osallisuuden mahdollistajana vastaajat eivät arvioineet. Yhteistyön vähäisyyden jokainen vastaaja näki kielteisenä asiana asiakkaiden näkökulmasta. Tiedottaminen oli jäänyt varsinkin koulutuksen alkamisen jälkeen mitättömäksi, jonka epäiltiin vaikuttaneen kahden valmistuneen työmahdollisuuksiin oppisopimuskoulutuksen päätyttyä.

Palvelujärjestelmän yhteistoiminnan puutteisiin yritettiin vaikuttaa Stakesin hankkeilla ja kehittää malleja, miten eri hallintoalojen toiminta saadaan toimimaan kohti yhteistä päämäärää synergisesti. Tässä opinnäytetyössä selvisi, että palvelujärjestelmän oma kokemus oli, että yhteistyötä tehtiin liian vähän ja se oli koordinoimattomaa.

4 OPPISOPIMUSKOULUTUKSEN KAUTTA TYÖELÄMÄÄN

Oppisopimuskoulutuksen avulla voi suorittaa ammatillisia perustutkintoja opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lisäksi se voi olla valmistavaa koulutusta näyttötutkintona suoritettaviin ammatillisiin perustutkintoihin tai ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin. Oppisopimuksena voi suorittaa myös ei-tutkintotavoitteista lisäkoulutusta ja sen turvin voi opiskella kaikkiin ammatillisiin tutkintoihin. Perustutkintoon johtava oppisopimuskoulutus kestää yhdestä kolmeen vuotta. Aiempi koulutus ja työkokemus voivat lyhentää koulutusaikaa. (www.oph.fi; Nikkilä 2010, 7–8; Laki ammatillisesta koulutuksesta 17§; Opetusministeriön kirje 19.6.2008.)

Oppisopimuskoulutuksessa opiskelija ja työnantaja tekevät määräaikaisen työsovimuksen, johon sisältyy ammattiin kouluttaminen työpaikalla ja opiskelija saa työehtosopimuksen mukaista palkkaa työopetuksen aikana. Oppisopimustoimisto laatii yhdessä opiskelijan ja työnantajan kanssa henkilökohtaisen opiskeluohjelman, joka laaditaan Opetushallituksen vahvistamien tutkinnon perusteiden pohjalta. (www.oph.fi; Nikkilä 2010, 14–15; Laki ammatillisesta koulutuksesta 18§; Opetusministeriön kirje 19.6.2008.)

Oppisopimuskoulutuksesta tapahtuu noin 70-80 prosenttia työpaikalla, jossa opiskelijalle nimetään koulutuksesta vastaava työpaikkaohjaaja. Hän toimii työpaikan ja oppilaitoksen yhdyshenkilönä sekä opiskelijan tukihenkilönä. Oppisopimuskoulutus täydentyy tietopuolisella koulutuksella, josta pääosin vastaavat ammatilliset oppilaitokset ja aikuiskoulutuskeskukset. Oppisopimuskoulutus rakentuu työssä oppimiseen ja valtaosa oppimistavoitteista saavutetaan käytännön työssä. Työpaikalla tulee olla riittävät tuotannon ja palveluiden, tarpeellisten työvälineiden ja ammattitaitoisen henkilökunnan resurssit, jotta oppisopimuskoulutusta voidaan realistisesti järjestää. Teoriaopetus on tavallisemmin monimuoto-opiskelua ja ene-

nevässä määrin osa opetuksesta toteutetaan verkko-opetuksena. (www.oph.fi; Nikkilä 2010, 17–18; Opetusministeriön kirje 19.6.2008.)

4.1 Taustoja opiskelijoista

Tässä hankkeessa kaikki opiskelijat olivat ennen oppisopimuskoulutuksen aloittamista työkyvyttömyyseläkkeellä kehitysvammansa vuoksi. Opiskelijoiden tavoitteena on valmistua kotitalous- ja kuluttaja-alan perustutkintoon koulutuksen kautta keskimäärin kolmessa vuodessa. Jokaiselle opiskelijalle on laadittu henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, joten koulutuksen kesto vaihtelee yksilöllisesti. Opiskelijat ja työnantajat ovat solmineet kirjallisen työsopimuksen koulutuksen ajalle ja työnantaja maksaa opiskelijoille työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Palkkatulon vuoksi asiakkailta ei ollut enää oikeutta työkyvyttömyyseläkkeen, joten eläke on laitettu lepäämään koulutuksen ajalle.

Asiakkailta voivat hakea oppisopimuskoulutuksen ajalle kuntoutusrahaa, vammaistukea ja yleistä asumistukea. Heidän eläkejärjestelmään liittyvät etuudet on lakautettu koulutuksen ajalle, koska työnantajan maksaman palkan suuruus estää eläkkeen maksamisen. Oppisopimuskoulutuksessa työnantajan tulee noudattaa yleisen työehtosopimuksen (TES) mukaista vähimmäispalkkaa, joka suuruudeltaan johtaa eläkkeen lepäämiseen. (www.oph.fi; Nikkilä 2010, 14-15; Laki ammatillisesta koulutuksesta 18§; www.kela.fi.)

4.2 Oppisopimuskoulutuksella osallisuutta

Haastatelluista kolmella oli aikaisempaa kokemusta oppisopimuskoulutuksesta työnsä kautta. Oppisopimustoimiston tarkastajalla luonnollisesti oli vahvin tuntemus koulutuksesta, mutta kehitysvammaisista opiskelijoista hänellä ei ollut vahvaa kokemusta. Lääkäri oli työssään ohjannut asiakkaita, myös kehitysvammaisia ihmisiä, oppisopimuskoulutukseen, ja hän oli myös toiminut ohjaajana aikaisemmassa työpaikassa oppisopimusopiskelijalle sekä vastannut teoriaopetuksen osuudesta. Kehitysvammaohjaaja kertoi, ettei hänen asiakkaistaan kukaan ole ollut oppisopimuskoulutuksessa, ja hänellä on yli 30 vuoden työkokemus alalta. Muilla haastatelluilla ei ollut mitään aikaisempaa kokemusta oppisopimuskoulutuksesta työnsä puolesta.

Vastuukouluttaja oli saanut yllättäen tietää esimieheltään, että hän tulee toimimaan tämän ryhmän vetäjänä. Tiedon hän oli saanut muutamia tunteja ennen opiskelijoille, heidän omaisilleen ja työnantajille pidettyä infotilaisuutta omalta esimieheltään. Kouluttajalla ei ollut lainkaan aikaisempaa kokemusta oppisopimuskoulutuksesta. Vastuukouluttaja oli ymmärtänyt infotilaisuudessa, että alun perin suunniteltu mukautettu ammattitutkinto ei sopinut työpaikkojen ja opiskelijoiden tarpeeseen ja, että suunnitelmat suoritettavasta tutkinnosta tuli muuttaa heti ennen koulutuksen alkamista.

Minun piti heti vaihtaa OPSI, kun olin kuuntelemassa infoa. Aluksi oli valittu catering-alan koulutus, joka ei istunut työpaikoille eikä kyllä oppilaillekaan, kun mieltii mihin tehtäviin catering-alalta työllistytään. ABC:lle pikaruokalaan, kassatehtäviä jne. Minun piti nostaa kaikki OPSIT esille ja valita kokonaan uusi. Sitten löytyi tämä sopiva.

Kyllä kehitysvammahuollon ja erityisopettajien ammattitaitoa olisi tarvittu mukaan heti alusta saakka.

Haastatelluista osalla oli vankka kokemus oppisopimuskoulutuksesta. Ongelmaksi osoittautui yhteistyön puute kehitysvamma-alan työntekijöiden kanssa, joilla taas olisi ollut vahvin osaaminen kehitysvammaisista asiakkaista ja heidän erityistarpeistaan. Vates-säätiön teettämässä selvityksessä palvelujärjestelmän kykeneväisyys yhteistyöhön ja vinoutumat nähtiin yhtenä syynä vammaisten henkilöiden työllistymisvaikeuksille. Tuoreessa Sosiaalibarometrissa arvioidaan, että palvelujärjestelmästä ei löydy vastuunkantajaa eikä tahoa, joka koordinoisi asiakkaan kokonaistilannetta. Tässä tutkimuksessa selvää, että palvelujärjestelmän edustajat kaipaavat hankkeelle koordinoijaa, joka olisi tuntenut kehitysvammaisten henkilöiden erityistarpeet.

5 PALVELUJÄRJESTELMÄ

Palvelujärjestelmän perustavin lähtökohta on kansalaisten oikeus riittäviin sosiaali- ja terveystalveluihin. Suomalaisen hyvinvointivaltion tavoitteena on tarjota kaikille kansalaisille hyvätasoiset palvelut kattavasti ja tasa-arvoisesti. Palveluita pyritään antamaan kaikille tarpeen mukaan. Keskeinen lähtökohta suomalaisessa palvelujärjestelmässä on julkisen vallan vastuu palveluiden järjestämisestä. Tähän liittyy palveluiden lakisääteisyys, lainsäädäntö velvoittaa palveluiden järjestämiseen. Viime kädessä julkisen vallan velvollisuus järjestää palvelut todetaan perustuslaissa.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. (Perustuslaki 19.3§)

Yleisenä periaatteena suomalaisessa sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä onkin, että huonompiosaiset tulee asettaa palveluiden saajina parempiosaisien edelle. Tätä kutsutaan myös positiiviseksi erityiskohteluksi. Julkinen valta on taas siirtänyt lakisääteisten palveluiden järjestämisen kuntien tehtäväksi. (Raunio 2008, 3–8.)

5.1 Sekava palvelujärjestelmä

Palvelujärjestelmän kompastuskiveksi on muodostunut sen monirakenteisuus ja sirpaleisuus. Lait ja säädökset muuttuvat, mutta niiden yhteensovittamisesta ei ole osattu huolehtia riittävästi. Ihmisten arkielämän asiat eivät lokeroidu siististi lakei-

hin, säädöksiin ja vastuualueisiin, tarvitaankin asiantuntemuksen ja palveluiden yhdistämisen osaamista. Vanhalla sektori- ja asiantuntijakeskeisellä toimintamallilla ei kyetä riittävän tehokkaasti vastaamaan ihmisten moninaistuneisiin ja monimutkaistuneisiin tarpeisiin. Tuoreessa Sosiaalibarometrissa todetaan, että palvelurakenteen monimutkaistumista ei voida selittää pelkästään eri uudistusten keskeneräisyydellä, vaan mukana on tehtyjen linjausten ja niiden puuttumisen tuomista ongelmista palvelurakenteeseen. Palveluiden käyttäjien ja kustannusten kannalta keskeistä olisi kehittää palveluiden sisältöä ja toimintatapoja. Ihmisten elämän ja palvelutarpeen näkökulmasta sosiaali- ja terveydenhuolto muodostavat toisistaan riippuvaisen ja toisilleen välttämättömän kokonaisuuden ja pelkästään toisen tahon osaamisella ei asiakasta kyetä palvelemaan riittävästi. (Sosiaalibarometri 2010, 193.)

Sosiaalibarometrin tulokset luovat kokonaiskuvan palvelujärjestelmän kykenemättömyydestä huomioida asiakkaan kokonaistilanne ja yksilöllisyys palvelutarpeessa. Palvelujärjestelmän heikoin lenkki on asiakkaan kokonaisarvion puutteellisuus, joka lähtee asiakkaan tilanteesta ja tarpeista. Asiakkaan palvelutarpeeseen ei vastata, koska palvelujärjestelmästä ei löydy vastuunkantajaa eikä tahoja, joka koordinoisi asiakkaan kokonaistilannetta. (Sosiaalibarometri 2010, 204.)

Palvelujärjestelmien onnistunut yhteistyö muodostuu asiakkaan tukemisesta kokonaisvaltaiseksi, yhteistoiminnalliseksi ja vuorovaikutukselliseksi toiminnaksi. Palvelujärjestelmän yhteistoiminnallisuus toteutuu, kun kaikki toimijat ovat tietoisia toisistaan ja toiminnot pystytään sovittamaan yhteen tarkoituksenmukaisesti. Usein eri palveluorganisaatiot eivät tunnista toistensa toiminta-aluetta eikä palveluiden yhteisvaikutusta. Asiakkuus on useissa hyvinvointi- ja sosiaalipalveluita tuottavassa organisaatiossa, joiden toiminta on eriytynyt palveluiden kehittyessä. Lainsäädäntö on muokannut palvelujärjestelmät suljetuiksi ja niiden on vaikea liittää muiden tekemää työtä osaksi omaa toimintaansa. (Suominen & Tuominen 2007, 19, 52.)

5.2 Palvelujärjestelmän yhteistyö oppisopimuskoulutushankkeessa

Haastattelun alussa jokainen kuvasi omaa rooliaan työnsä kautta tässä oppisopimuskoulutusryhmässä. Huomioitavaa on, että kaikki muut haastatellut, paitsi kehitysvammaohjaaja, hahmotti oman roolinsa suhteessa koulutukseen ja opiskelijoihin. Kehitysvammaohjaaja koki, että kehitysvammahuolto oli jätetty sivuun jo alkusuunnittelussa.

En ollut muuta kuin siinä infotilaisuudessa. Minuun ei oltu yhteydessä etukäteen. Olen ihmetellyt tätä..kuin meitä ei olisi haluttu mukaan.

Minua ei kutsuttu tähän tilaisuuteen (infotilaisuus). Tuntui vähän hassulta. Tein kyllä yhteistyötä työpaikan etsinnässä.

Kaikki vastaajat olivat kokeneet, että kehitysvammahuollon puuttuminen hankkeesta aktiivisena toimijana oli puute kokonaisuudessaan. Vastuukouluttaja ja oppisopimustoimiston tarkastaja olisivat kaivanneet kehitysvamma-alan asiantuntijuutta hankkeen suunnitteluvaiheesta alkaen. Esimerkiksi kehitysvammaohjaajien ja työhönvalmentajien osallistumista asiakkaiden tukemiseen ja ohjaamiseen kaivattiin ja heidän osaamista olisi tarvittu koulutuksen loppuvaiheessa esimerkiksi työpaikan etsimisessä.

Tämä oli sellainen sekametelisoppa, että.. Olisin kaivannut itselle enemmän ymmärrystä, tietoa, kehitysvammaisista, neuvoja yksilöllisesti, miten tämä opiskelija oppii. Liian heterogeeninen ryhmä. Olisin kaivannut enemmän tukea. Työpaikalla (opiskelijan) ei ymmärretty yksilöllisen ohjauksen tarvetta. Ottiko työpaikka vastuuta tarpeeksi – se mietityttää.

Mukana olleet tekivät yhteistyötä lähinnä koulutuksen käynnistymisvaiheessa ja sen jälkeen yhteydenpito oli vähäistä. Yhteydenpitoa kaipasi kuitenkin kaikki mukana olleet. Toisaalta vastaajat arvioivat, että vähäinen yhteydenpito ei kuitenkaan merkittävästi huonontanut koulutuksen onnistumista. Uutena yhteiskumppanina oli Kela oppisopimustoimiston tarkastajalle ja vastuukouluttajalle. Lisäksi teoriaopetuksen järjestänyt ammattiopisto toteutti ensimmäisen vuoden aikana yhteistyötä logistiikan koulutusohjelman kanssa. Logistiikkaa opiskelevat osallistuivat oppisopimuksessa olevien kuljettamiseen teoriaopetukseen ammattiopistolle. Uusia yhteistyömuotoja ei koulutuksen aikana muodostunut vastaajien mukaan eikä sillä katsottu olevan jatkuvuutta tässä muodossa.

Joka tapauksessa yhteistyötä kuvattiin laajemmaksi kuin tavallisesti ja asiakaskoh-
taisia yhteydenottoja oli ollut. Kelan edustajan mukana oloa pidettiin tärkeänä, ettei opiskelijoille tullut ongelmia taloudellisten asioiden kanssa. Vastaajat kokivat, että etuisuuksien suhteen oli helppo neuvoa asiakkaita, heidän omaisiaan ja työnantajia tietylle Kelan virkailijalle, joka tiesi asiakkaiden kokonaistilanteen. Hankkeen käynnistänyt vapaaehtoisena toiminut lääkäri kuvasi, että hankkeen alussa yhteistyötä vei eteenpäin yhteisvastuun teema, oppisopimustoimiston ja Kelan kuntoutusryhmän ennakkoluuloton kiinnostus hankkeeseen. Kelan edustaja koki info-tilaisuuden uudeksi hyväksi yhteistyömuodoksi, joka palveli erityisesti asiakkaita ja työnantajia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä opinnäytetyössä haastatellut palvelujärjestelmän edustajat toivat esille, että yhteistyö ei toiminut heidän välillään. Toiminta ei ollut koordinoitua, suunnitelmallista ja tavoitteellista. Asiakkaiden osallisuuden huomioiminen jäi vähäiseksi. Kaikki haastatellut olivat kokeneet oppisopimuskoulutuksen kehitysvammaisille henkilöille sopivana, kun valikoitumiseen kiinnitetään jatkossa enemmän huomioita ja toimintaan saadaan keskeisesti mukaan kehitysvammahuollon asiantuntemus.

Kehittämisideoina haastatellut esittivät, että jatkossa teoriakoulutuksen ja työpaikan ohjaamisesta tulisi vastata erityisammattiopistot. Erityisammattiopistojen ja työhönvalmentajien osaamisen hyödyntäminen nähtiin välttämättömänä jatkossa. Kehitysvammahuollossa toimivat työhönvalmentajat tulisi tulevaisuudessa ottaa mukaan kehitysvammaisten oppilaiden tueksi jo koulutuksen aikana. Työhönvalmentajien osaamisen hyödyntäminen, erityisesti koulutuksen loppuvaiheessa, nähtiin kehitysvammaisten henkilöiden työllistymisen tukemiseksi tärkeänä.

Hankkeen kautta ei alueelle syntynyt uutta toiminta- tai yhteistyömallia, mutta kokemuksia voidaan hyödyntää muissa oppisopimusryhmissä, joita on alkanut Pohjois-Suomen alueella. Kokemuksia on hyödynnetty ja mukana olleet ovat kertoneet hankkeesta työministeriötä myöten ja erityisesti kehitysvammaisten etujärjestöt ovat seuranneet hanketta mielenkiinnolla.

SWOT- analyysitaulukkoon (TAULUKKO 1.) olen kerännyt haastateltavien arvioita oppisopimuskoulutuksesta. Paikallaan olisi, että toimijat kokoontuisivat vielä yhdessä keskustelemaan yhteisesti oppisopimuskoulutushankkeen kulusta.

TAULUKKO 1. Swot-analyysi vastaajien arvioista

Palvelujärjestelmän edustajien arvioita oppisopimuskoulutushankkeesta	
Vahvuudet <ul style="list-style-type: none"> • Palkka • Päivärytmi • Työterveyshuollon palvelut • Arvostus 	Heikkoudet <ul style="list-style-type: none"> • Todellinen työllistyminen • Tiedon puute • Vaikea soveltaa etuihin • Vähän tietoa
Mahdollisuudet <ul style="list-style-type: none"> • Väylä työllistyä • Vammaiset osaksi työyhteisöjä • Näkyvyys • Poistaa ennakkoluuloja 	Uhkat <ul style="list-style-type: none"> • Asenteet • Työllisyystilanne kokonaisuudessaan • Asiakkaiden valinta ei onnistu

Oppisopimuskoulutuksella on mahdollisuuksia tarjota osalle kehitysvammaisista henkilöistä mielekäs väylä työelämään. Sen sopivuus pitäisi lähteä työpaikan tarpeista käsin, eikä niinkään kehitysvammaisesta henkilöstä käsin. Ensin pitäisi etsiä ne työpaikat, joissa on oikeaa työtä tarjolla ja työtä, jonka tekeminen ei vaadi laajaa tiedollista koulutusta ja sen soveltamista. Kehitysvammaisista löytyy tällaisiin avustaviin, mutta tärkeisiin töihin soveltuvia henkilöitä, joista voidaan kouluttaa sitoutuneita ja motivoituneita työntekijöitä.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tulokset osoittavat palvelujärjestelmän puutteet yhteistyön tekemisessä tämän oppisopimuskoulutuksen aikana. Yhteistyön tekeminen vaatisi suunnitelmallisuutta ja vastuuhenkilöiden nimeämistä. Opinnäytetyön tulokset eivät pienen otoksen vuoksi ole yleistettävissä, mutta tulokset eivät kyllä poikkeaa tehdyistä laajoista tutkimuksista eivätkä omasta käsityksestäni. Se vaikuttiko oppisopimuskoulutuksen onnistumiseen ja asiakkaiden osallisuuteen yhteistyön puute ei tämä opinnäytetyö antanut vastausta eikä se ollut tutkimuksen kohteenakaan. Yhteistyö oli puutteellista, mutta toisaalta ei toimimatontakaan, koska koulutus saatiin järjestettyä ja se on toiminut eräänlaisena pilottina muille alkaneille ja suunnitteilla oleville oppisopimuskoulutusryhmille.

Oppisopimushankkeessa mukana olleet palvelujärjestelmän edustajat pitivät työn merkitystä kehitysvammaisten henkilöiden kokemalla osallisuudella tärkeänä ja keinona saada heidät osalliseksi yhteiskuntaamme. Myös tässä opinnäytetyössä vastaajien asenteissa oli varautuneita käsityksiä kehitysvammaisten henkilöiden työn tekemiseen, joita myös aikaisemmissa tutkimuksissa esitettiin. Yhteiskuntamme edellyttää työntekijöiltä täyttä työkykyä ja osatyökykyisyys käsitteenä on vielä vakiintumatta työelämän keskustelussa. Siten eritavalla vajaakuntoisten ja osatyökykyisten asemaa työelämässä ei palvelujärjestelmän edustajtkaan osaa vielä tukea.

Osatyökykyisten työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi on kehitetty erilaisia toimenpiteitä, mutta prosessit ovat kuitenkin irrallisia ja johtavat turhan harvoin toivottuun lopputulokseen. Käytännön toimenpiteet ovat satunnaisia, katkeilevia, yhteys työelämään puutteellista, vastuusuhteet epäselviä tai toimeentulossa piilee loukkuja. Kaiken taustalla on kysymys halutaanko osatyökykyisille todella edes etsiä kestäviä tapoja työllistyä vai halutaanko heidät siirtää pois työmarkkinoilta.

Osatyökykyisten työllistymistä voi perustella kahdella tavalla: oikeutena työllistyä ja siten parantaa toimeentuloa sekä avartaa vuorovaikutusmahdollisuuksia ja velvollisuutena kantaa yhteiskuntavastuuta. Toisaalta voidaan pohtia miksi osatyökykyisten pitäisi työllistyä, kun terveitäkin on työttömänä. Kaikilla, jotka haluavat, pitäisi olla mahdollisuus työllistyä. Monia hyviä toimenpiteitä osatyökykyisten kuntouttamiseksi on kehitetty, mutta ei ole selkeästi määritelty kenellä on vastuu prosesseista ja mikä on lopullinen tavoite. Se osoittautui tämänkin hankkeen ongelmaksi.

Yhteistyön tekeminen jää liian usein yksittäisen palvelujärjestelmän työntekijän intressin varaan. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää, kun suunnitellaan uusia kehitysvammaisten henkilöiden oppisopimuskoulutusryhmiä. Oulussa ja Kajaanissa on aloittanut ryhmät syksyn 2010 aikana ja Rovaniemellä suunnitellaan kartoitustyön tekemistä. Jatkossa opiskelijoiden ja työnantajien näkökulmaa olisi hyvä tutkia sekä sitä mitä opiskelijoille tapahtuu oppisopimuskoulutuksen jälkeen. Tärkeää olisi kartoittaa missä määrin opiskelijat työllistyvät oppisopimuskoulutuksen jälkeen ja minkälaiseen työhön. Opinnäytetyön tulokset vahvistavat käsityksen sirpaleisesta ja vaikeaselkoisesta palvelujärjestelmästä, jonka koordinointi näyttäytyi tässä hyvinkin epäselvänä. Kehitysvammaisten henkilöiden keskeisin henkilö palvelujärjestelmässä tulisi olla kehitysvammahuollon edustaja ja heidän osuus tässä puuttui lähes kokonaan.

Työvoimapula tulee olemaan todellisuutta ja tulevaisuutta tietyillä aloilla väestön ikääntymisen myötä. Yhteiskunnassamme on kuitenkin käyttämätöntä työvoimaa ja työkyvyttömyyseläkkeellä ja kuntoutustuella olevat ovat yksi näistä ryhmistä. Työvoimapolitiisessa keskustelussa on nostettu tulevaisuuden haasteeksi työttömyyden hoidon lisäksi työvoiman saatavuusongelman ratkaisemisen. Yhdeksi tekijäksi on nostettu työkyvyttömyyseläkkeellä olevan ryhmän työelämään osallistumismahdollisuuksien lisäämisen. Sosiaaliturvan kannustavuuden lisäämisellä voitaisiin nostaa tätä ryhmää osaksi työelämää, mutta sosiaaliturvan jäykkä ja pirstaleinen järjestelmä ei kuitenkaan kannusta tähän. Palkkayhteiskunnan muutokset ovat suuntaamassa kehitystä siten, että ihmisen mahdollisuudet suhteessa työhön

ja työkykyyn mahdollistuvat. Yhteiskunnan haasteena on ratkaista, miten työhön osallistumista voidaan moninaistaa ja miten ihmisiä voidaan tukea aktiiviseen osallistumiseen työelämässä. Haasteena on myös työkyvyn määrittely siten, että me sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset keskitymme etsimään vajaakuntoisen henkilön voimavaroja ja vahvuuksia heikkouksien ja esteiden sijaan.

Vaikka haastatelluiden arviot yhteistyöstä olivat kriittisiä, on hyvä nostaa esille oppisopimuskoulutushankkeen myönteisiä puolia. Koko hanke sai alkunsa merkittävästä ja laajasta vapaaehtoisesta työstä, joka toteutui ilman palvelujärjestelmää. Erityistä kiitosta tulee antaa itse opiskelijoille ja heidän läheisille, jotka rohkenivat lähteä mukaan koulutukseen sekä niille ennakkoluulottomille työnantajille, jotka solmivat työsuhteen oppisopimuskoulutuksen ajalle. Ilman näitä työnantajia ja työpaikkoja ei koulutus olisi ollut mahdollinen. Koulutuksen aikana on käynnistynyt uusia ryhmiä, ja joiden vetäjät ovat jo hyödyntäneet tästä ryhmästä saatuja kokemuksia. Uusien ryhmien teoriaopetuksen järjestämisestä vastaa Kajaanissa ja Oulussa erityisammattiopisto, jossa on kokemusta kehitysvammaisten henkilöiden koulutuksen järjestämisestä.

Hanke sinänsä on herättänyt kiinnostusta laajemmaltikin ja kehitysvammaisten oppisopimuskoulutukseen liittyen on pidetty jo useita seminaaripäiviä ympäri Pohjois-Suomea: Oulussa, Rovaniemellä, Reisjärvellä ja Kajaanissa. Lisäksi Kehitysvammaisten Tukiliitto kutsui mukana olleita kertomaan kokemuksestaan Tampereelle ja tämän hetkinen työministeri Sinnemäki on ollut kuulemassa hankkeesta Helsingissä.

Opinnäytetyön tekeminen oli haastava prosessi, mutta vaativuudestaan huolimatta palkitseva ja merkityksellinen. Työ antoi mahdollisuuden tarkastella palvelujärjestelmää etäämmältä ja teoriatiedon pohjalta analysoiden. Opinnäytetyöstä sain työ-

kaluja ja tärkeitä kokemuksia, joita voin peilata sekä hyödyntää omassa työssäni edelleen ja ennen kaikkea asiakkaan hyväksi. Tutkimustyön teoriaan perehtyminen antaa varmuutta käyttää tutkittua tietoa työssäni ja jopa arvioida tutkimuksen sisältöä ainakin jossain määrin.

LÄHTEET

Ahponen H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Eriksson S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3. Anjalankoski: Solver palvelut Oy.

Harni, I. 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakesin raportteja 6/2006. Helsinki: Valopaino Oy. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R6-2006-VERKKO.pdf>. Luettu 5.1.2011.

Hirsjärvi S & Hurme H. 1992. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi S & Hurme H. 2010. Tutkimushaastattelu. Tallinna: Gaudeamus.

Hirvilampi T & Laatu M (toim.). 2008. Toinen vääräkirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Hänninen, E. Työhön, elämään, työelämään. STAKES. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kairi T & Nummelin T & Teittinen A. 2010. Työtoiminnan käytäntö ja kokemus. Kriittisiä arvioita kehitysvammaisille ja mielenterveyskuntoutujille järjestettävästä työtoiminnasta. Kehitysvammaliiton selvityksiä 6. Helsinki

Kananoja A & Niiranen V & Jokiranta H. 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Juva: WS Bookwell Oy.

Kohonen K & Tiala T. 2002 Kuntalaiset ja hyvä osallisuus. Helsinki: Art-Prin Oy.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630.

Nikkilä, M. 2010. Oppisopimuskoulutuksen opas. 18. päivitetty painos. Helsinki: Hakapaino Oy.

Nummelin T. 2007. Minun toiveammattini-kysely. Saatavissa: http://kehitysvammaliitto.fi/fileadmin/tiedostot/muut/pdf/yhteisvastuu_2008_minun_toiveammattini.pdf Luettu:7.1.2011.

Ollikainen A-M. 2008. Marginaalin marginaalissa. Vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt työllistymispalveluiden reunoilla. VATES-säätiö. Kerava: Savion Kirjapaino Oy. Saatavissa:1254916737_vates marginaali teos. Luettu 12.1.2011.

Opetusministeriön kirje 19.6.2008. Oppisopimuskoulutuksen järjestäminen Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/lomakkeet_ja_paeaetoekset/asiakirjat/oppis.su.pdf Luettu 7.1.2011.

Raunio K. 2008. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä. Tampereen yliopisto. Sosiaali- ja terveysalan johtamisopinnot. Saatavissa: <http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/hlokunta/raunio/luento>. Luettu 7.1.2011.

Rouvunen-Wilenius P. 2010. Osallisuus keskustelutilaisuus 31.3.2010. Tulevaisuuden ennakointi. Terveiden edistämisen keskuksen julkaisuja 4/2010. Saatavissa: http://www.tekry.fi/timage.php?i=101051&f=1&name=Tekry_osallisuus.pdf. Luettu 12.1.2011.

Ruppila I & Poutanen V-M & Laurinkari J & Vesala H. 2003. Kelan etuudet kehitysvammaisille henkilöille 1962-1998. Helsinki: Edita Prima Oy.

Sosiaalibarometri 2010. Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Vaasa: Fram.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Suomien, S & Tuominen, M. 2007. Palveluohjaus portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Picaset Oy.

STM (2006) Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:18. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3729.pdf&title=Euroopan_neuvoston_vammaispoliittinen_toimintaohjelma_fi.pdf. Luettu 7.1.2011.

Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2009. 2010. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tuomi J & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Latvia: Livi-
nia Print.

Työ- ja elinkeinoministeriö 10.3.2008. Selvityshenkilö Mika Vuorelan selvitys Työtä haluaville uusia mahdollisuuksia työhön. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/18750/Vuorela_loppuraportti.pdf. Luettu 5.1.2011.

Työllä osallisuutta? Yhteisvastuu 2008- hankkeiden loppuraportti. Saatavissa: http://www.kvtl.fi/tiedostot/tyolla_osallisuutta_loppuraportti_netti.pdf. Luettu 5.1.2011.

Töttö P. 1999. Pirullinen positivistmi: kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. 2. painos. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Linnakangas R. 2006. Uuden alussa vai umpikujassa. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R15-2006-VERKKO.pdf>. Luettu 12.1.2011.

www.kela.fi

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vilka H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma Vampo 2010 – 20115. Sosiaali- ja terveystieteiden julkaisu 4:2010. Saatavilla: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf. Luettu 12.1.2011.

YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskeva sopimus. 2006. Saatavilla: http://www.ykliitto.fi/files/vammaistenoikeudet_kirjanen_net.pdf. Luettu 12.1.2011.

Teemahaastattelun kysymykset

1 Taustatiedot

- Roolisi oppisopimushankkeessa
- Miten tulit mukaan oppisopimushankkeeseen?
- Mitä kokemuksia sinulla oli aikaisemmin oppisopimuskoulutuksesta?
- Mitä kokemuksia sinulla oli aikaisemmin kehitysvammaisista asiakkaista?

2 Yhteistyö

- Kenen kanssa olet hankkeen aikana tehnyt yhteistyötä?
- Mitä yhteistyö on ollut sisällöltään?
- Onko tullut uusia yhteistyömuotoja?
- Mikä on vienyt yhteistyötä erityisesti eteenpäin ja millä tavoin?
- Minkälaisia ongelmia yhteistyössä on ollut hankkeen aikana ja mistä arvioit niiden johtuneen?

3 Asiakkaiden osallisuus

- Miten arvioisit asiakkaan asemaa oppisopimushankkeessa?
- Arvioi oppisopimushankkeen merkitystä asiakkaalle, missä onnistuttiin ja missä ei onnistuttu?
- Antoivatko asiakkaat sinulle palautetta hankkeen aikana ja minkälaista?

4 Tulevaisuus

- Onko hankkeen aikana muodostunut jotain uusia toimivia käytäntöjä?
- Minkälaisia ajatuksia sinulla on oppisopimushankkeesta?
- Haluatko kertoa vielä jotain kokemuksistasi?